

EL MISTERI DE LES 6 OMBRES. LA TEATRALITZACIÓ COM A EINA DE DINAMITZACIÓ DE L'ARXIU

Alan Capellades i Riera, tècnic d'arxiu de l'ACVOC-AHT

Recepció i acceptació: octubre de 2016

Cada gener, els treballadors de l'Arxiu Comarcal del Vallès Occidental – Arxiu Històric de Terrassa (ACVOC-AHT) celebrem una reunió a petició del director del centre. Durant la sessió s'acorda el calendari d'activitats de difusió que hi ha previstes per a l'any en curs i es distribueixen les tasques. Entre totes elles, l'activitat destinada a la festa major de Terrassa és la més important perquè dona a conèixer massivament l'arxiu a la ciutadania en general. Dur a terme activitats en dates senyalades proporciona una oportunitat per captar nous usuaris i sobretot per conscienciar la població sobre la importància de l'accés i preservació del patrimoni documental.

En qualsevol activitat de difusió cal tenir en compte el públic objectiu, és a dir, a qui va adreçat l'acte. Hi ha diverses publicacions que han analitzat els perfils dels usuaris d'un arxiu: interns, externs, investigadors, genealogistes, acadèmics, estudiants, universitaris, administratius, escolars, etc¹. El darrer perfil sempre és l'anomenat com a “ciudadà”, com si els altres usuaris no ho fossin... Per aquest motiu, ens agrada qualificar-lo com “el desconegut”, aquella persona que no ha trepitjat mai un arxiu i que, de fet, ignora l'existència d'equipaments especialitzats com el nostre. L'usuari desconegut és aquell que té interessos de caràcter cultural (teatre, cinema, literatura, folklore, dansa...) o qualsevol inquietud intel·lectual que l'obliga a sortir de casa de manera periòdica o puntual a la caça de l'oci BBB (bo, bonic i barat). El seu perfil no se centra en una franja d'edat, gènere o procedència concreta. No ens podem agafar a cap característica concreta. És per aquest motiu que el discurs havia de ser al més planer possible, per al gran públic, això sí, sense desmerèixer-lo.

Com hem dit anteriorment, la finalitat és crear un impacte que posi en valor la presència de l'arxiu històric dins de la ciutat i de la comarca. Per assolir l'efecte desitjat és necessari que actes d'aquest tipus es perllonguin al llarg del temps però sense insistència. En el nostre cas, les grans activitats d'aquest tipus les duem a terme una vegada cada dos anys, temps suficient per generar la sensació de novetat, i així assegurar l'assistència del màxim nombre de persones possible.

Les activitats de dinamització dels arxius tenen com a finalitat fomentar l'accés als fons documentals que custodiem. Com ho fem? Explicant quins documents tenim, facilitant els instruments de descripció, publicant estudis a partir de documentació original, organitzant conferències i tallers, muntant exposicions, elaborant dossiers didàctics, fent visites guiades, impartint cursos, etc. Però tot això no va adreçat a “el desconegut”, va dirigit a un usuari més especialitzat, amb una formació i/o motivació específica, que va més enllà de l'oci.

El que exigeix el desconegut per atreure la seva atenció és crear un producte d'entreteniment, que l'evadeixi de la seva quotidianitat i el transporti a una dimensió desconeguda... Què millor que fer-ho amb el passat, amb la història? Els arxius tenim la matèria prima perfecta per fer-ho possible: el document, que té un valor afegit, ens parla de personatges i llocs reals, propers, indrets que coneix "el desconegut". Ara ja tenim tots els ingredients necessaris per captar la seva atenció. Però cal saber-los cuinar de manera adequada. En el nostre cas, hem proposat la dramatització. Concretament, una representació teatral. Estarem d'acord que és més econòmic que fer una pel·lícula o una sèrie de televisió. La representació teatral a partir de documentació d'arxiu és un recurs que s'ha dut a terme en diversos centres, com ara la lectura dramatitzada del judici del castell de Sort de l'any 1587, organitzat per l'Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà²; la recreació d'un procés de bruixeria, organitzat per l'Arxiu Nacional d'Andorra³, o les múltiples commemoracions organitzades per l'arxiu i museu de l'Escala⁴.

La teatralització és, de fet, una de les activitats preferides de l'Arxiu Històric de Terrassa, en part perquè el seu personal té certa afició al món de la faràndula. Però al marge d'experiències i aficions secretes, hem dut a terme diverses activitats de difusió amb dramatitzacions que han coincidit totes elles amb la festa major de Terrassa:

- **Poesia Poca-Solta**, celebrat el 6 de juliol del 2010, era la dramatització d'una selecció de textos eròtics, bromistes i escatològics extrets dels manuscrits literaris inèdits que es conserven l'ACVOC-AHT. El treball va ser realitzat per Agustí Humet com a director de la companyia Fu-Remoll. La dificultat més gran que es va trobar a l'hora de dur a terme aquesta activitat va ser l'adaptació dels textos escrits en català del segle XVIII i, en molts casos, amb un argot de l'època que a l'actualitat s'ha perdut⁵.

AMAT, 1/1 Ajuntament de Terrassa, Y106 *Recull d'imatges, id. reportatge 461081*

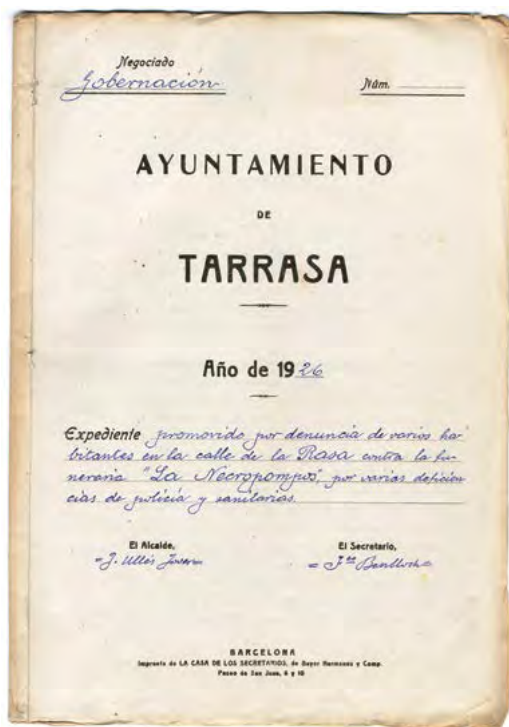
- **Maleïdes de Déu**, celebrat el 2 de juliol del 2013, era la dramatització del procés de bruixeria on es van penjar sis dones acusades de bruixeria l'estiu del 1619. La tasca del personal de l'arxiu, a part de participar en l'organització del mateix acte, va consistir en la transcripció dels interrogatoris dels processos de bruixeria del fons de la Batllia de Terrassa. Les transcripcions van ser utilitzades com a base per a l'elaboració del text teatral, a càrrec d'Albert Vidal. En aquesta activitat, a part de la participació de set actors, es van utilitzar bombes de fum a l'entrada per situar el públic assistent en l'ambient adequat⁶.

- **El Cas "Necropompos": la funerària que feia aigua amb gas**, celebrat el 5 de juliol del 2014, era la realització d'un espectacle a partir de l'expedient de denúncia relatiu a l'activitat industrial que es duia a terme en un local cèntric de Terrassa. El local citat era objecte de protestes per part dels veïns perquè a l'interior alternaven l'ofici d'enterraments al matí, amb la distribució d'aigua gasificada "La Predilecta", a la tarda. Es va realitzar amb la col·laboració de les companyies Teatre Egar Show i l'Associació Artesenca per les Arts com a acte central d'inauguració del nou equipament. En aquest cas es va utilitzar vestuari i *attrezzo*, il·luminació, etc. tots els elements per deixar plena la nova sala d'actes.

- **El misteri de les sis ombres** ha estat la darrera activitat realitzada per l'ACVOC-AHT on s'ha utilitzat la teatralització com a eina de dinamització de l'arxiu. La

curta experiència en la celebració d'aquests actes ens ha dut a la conclusió que els resultats que s'obtenen no depenen del pressupost disponible o de la fama de la companyia teatral que es contracti, sinó d'oferir una experiència inèdita, propera i amena. Per aquest motiu els recursos que es bolquen en aquests esdeveniments són menors. Tanmateix hi ha d'haver uns elements mínims:

- **Personal.** Podríem dividir el personal en dos grups: els actors i

Portada de l'expedient que va inspirar l'obra ACVOC-AHT: 1/1 Ajuntament de Terrassa, Sanitat, F125 Expedient de denúncia i sancionadors de salut pública, 1926, capsa 2854.

l'equip de suport. El primer grup, els actors, pot estar compost per part del personal de l'arxiu, però utilitzar companyies teatrals amateurs o semiprofessionals proporciona uns resultats òptims, ja sigui per la complicitat entre els actors o bé per l'experiència acumulada. L'equip de suport està compost per personal de l'arxiu, voluntaris o altres treballadors de la institució, que controlaran l'activitat, la il·luminació i resoldran els dubtes que tinguin els actors respecte al guió. *Al Misteri de les sis ombres* hi van participar 8 actors, 3 voluntaris i 4 treballadors de l'arxiu.

- **Material.** El material, dividit entre l'*attrezzo*, la il·luminació i el vestuari, no ha de suposar un trasbals, sinó el mínim necessari per situar el públic en l'època. El més important és fer que el protagonista de l'acció sigui el document de l'arxiu, original si és possible, i que aquest sigui mostrat com un element quotidià i no com una cosa estàtica, amagada i fosca.

- **Escenari.** L'escenari pot ser la sala d'actes de l'arxiu, si en disposa. Tot i que en alguns casos es busca una ubicació propera a la cronologia dels fets narrats. L'altra alternativa és fer-ho al carrer mateix, per captar l'atenció dels vianants. Però en el nostre cas hem optat per fer un recorregut per tot l'arxiu. Primerament, perquè disposem de l'espai suficient per distribuir cada acte en un escenari diferent. Després, perquè els dipòsits i les sales de treball és on realment es desenvolupa el dia a dia d'un arxiu, i mostrar-los és un acte de transparència que el públic agraeix.

- **Publicitat.** Hem utilitzat diverses vies de comunicació amb el gran públic: el programa de la festa major (en paper i en digital)⁷, el portal web de la Xarxa d'Arxius Comarcals⁸, la pàgina web de la companyia de teatre contractada, Farga'm⁹, el nostre twitter @ArxiudeTerrassa¹⁰, el facebook¹¹. La campanya de publicitat a través d'internet va arribar a unes 6.600 persones, de les quals unes 1.100 van mostrar interès per l'activitat en si mateixa. Aquestes xifres les exposem per mostrar la correlació que hi ha entre l'impacte de la xarxa i l'assistència del públic en l'acte en si, que van

ser unes 203 persones. Així doncs, podríem dir que la relació entre compromís a la xarxa i l'assistència és entre un 20-30%. Ara bé, les 182 visites fetes a la nostra pàgina web s'apropen, i molt, al total d'assistents. Malgrat que els resultats van ser satisfactoris i van superar de llarg els objectius d'assistència marcats per l'arxiu, el *Misteri de les sis ombres* va generar més interès després de la seva realització: més de 1.300 usuaris van seguir de manera activa l'activitat una vegada acabada.

Per últim, acabem amb la clau de volta de l'activitat, el guió, que té com a *leitmotiv* la utilització de documents d'arxiu. El text cal que sigui breu, adaptat al llenguatge actual però mantenint part del lèxic, per tal de denotar l'espai temporal que separa el públic de la representació. Es pot optar per l'ús de l'humor, el suspens o fins i tot la tragèdia. En el nostre cas, ens agrada optar per la vis còmica perquè és un recurs que costa trobar en el món dels arxius, potser perquè les activitats de difusió tenen un llenguatge acadèmic o didàctic. Tot i això, els fets que es narren han de ser verídics, que és en definitiva el valor afegit que aporten els documents d'arxiu. Per tant, els noms dels personatges, dels carrers i dels objectes cal que apareguin escrits en la documentació original custodiada al centre.

Per sort a l'Arxiu Històric de Terrassa custodiem una gran quantitat de fons privats i públics que ens han ajudat a elaborar el guió. Amb l'ajuda i assessorament de la companyia teatral, vam seleccionar sis personatges, dels quals només n'ha quedat la seva ombra en els documents que ens han arribat. La proposta era fer-los reviure de nou, que expliquessin algun element interessant de la seva vida, alguna anècdota verídica que hem pogut contrastar amb la documentació. Hem intentat abastar tot el període cronològic, des del segle XII fins al XXI. Cada *sketch* equival a un moment concret de la història de Terrassa, on els personatges viuen o narren un episodi concret de les seves vides, sempre proporcionant elements verídics i altra informació de context necessari per entendre la seva personalitat i actuació. Cada actor ha rebut un dossier, on es presenten els personatges, el seu entorn i, per últim, allò que volem explicar. El guió en si el podem traduir en els següents personatges:

- **Arnau Bernat, primer prior del monestir de Santa Maria de Terrassa**, ha estat el personatge escollit per simbolitzar els pergamins del fons de la Col·legiata del Sant Esperit i de la parròquia de Sant Pere de Terrassa¹². Arnau Bernat forma part d'una elit social que controla la societat mitjançant la religió i el monopoli de la cultura. Per al prior, els pergamins simbolitzen el seu poder, l'instrument necessari per legitimar l'estatus econòmic que ostenta. A inicis del segle XII, la Catalunya que coneixem era encara mig musulmana, i el braç militar nodria les files del clergat, ja fos amb els seus segons fills o bé amb donacions de terres. Tot això es plasma en els pergamins, només llegits pels religiosos. Arnau Bernat és i se sent la figura més important de la contrada. Però no sempre ha estat fàcil per a ell i els seus monjos. En aquest període, el clergat està immers en una constant lluita judicial pel control de

les prebendes. De la boca d'Arnau Bernat, el públic escolta la narració dels fets que van dur la seva comunitat de Sant Ruf d'Avinyó (Provença, França) a Sant Adrià de Besòs i finalment a la ruïnosa seu d'Ègara.

- **Francesca Puig, l'esposa del notari Joan Puig, i l'aprenent, Emanuel (Manelic) Gualsa**, han estat els personatges escollits per representar un dels fons més importants de l'arxiu històric: el notarial¹³. A Terrassa, el notariat gaudeix d'una consideració especial per un fet concret, conservem gairebé la integritat del fons del segle XIII fins al XX. Disposar d'un fons amb aquesta característica és gairebé una loteria, perquè la documentació notarial és la primera que pateix els embats de les guerres, revoltes i altres calamitats. La raó és clara: si no hi ha escriptures no hi ha obligacions, censos, hipoteques, etc. Però també es dissol la propietat de les terres i les cases. Resumint, el seu valor és elevadíssim en una societat d'Antic Règim com la Terrassa del s. XVIII, on es desenvolupa el diàleg entre la Francesca i en Manelic. En aquest diàleg hem volgut donar un punt de vista domèstic a la gestió de la notaria: els protocols eren guardats a la mateixa casa del notari, però quan no es disposava de prou espai, el notari utilitzava altres espais, com la Torre del Palau de Terrassa, l'escenari perfecte per desenvolupar l'acció. El diàleg entre els dos personatges és una mena de síntesi de l'evolució històrica del notariat a Terrassa i de l'alt valor informatiu que aporta la documentació.

- **José Civil, director del Tòrax, i sor Socorro, mare superiora**, són els personatges escollits per a la teatralització d'un dels fons més recents, el de l'Hospital de Malalties del Tòrax de Terrassa¹⁴. A inicis de la dècada dels cinquanta, les autoritats franquistes van decidir actuar contra la vulnerabilitat sanitària que patia l'Espanya autàrquica. Des de l'any 1936 les condicions de vida havien empitjorat, fins al punt que la tuberculosi es va convertir en una de les principals malalties de l'estat. Dins d'aquesta política d'actuació es va crear l'Hospital de Malalties del Tòrax el 1952, amb el nom de Ciudad Sanatorial de Tarrasa, el més gran fins aleshores. La nova institució obeïa els esquemes de grans complexos sanitaris per a pacients d'un ingrés superior als vuit mesos. A mesura que la investigació avançava es va anar reduint la mortalitat i els terminis del tractament. De fet, el període d'ingrés va passar d'un any i mig a només tres mesos. La contradicció establerta entre els llargs períodes d'hospitalització i els avenços mèdics de lluita contra la tuberculosi va provocar que les persones curades es veiessin obligades a conviure amb els pacients encara convalsents durant mesos. José Civil, director de l'Hospital, i sor Socorro, la mare superiora de la comunitat de religioses que auxiliava els malalts, discuteixen sobre la situació desesperada en què es troba el centre, plasmat en el testimoni escrit de la monja: *"La falta de control en salidas y entradas de enfermos hospitalizados con el inconveniente de volver borrachos y tener que enfrentarse con ellos"*. Aquest diàleg s'ha elaborat a partir de diferents documents administratius disponibles a la Xarxa¹⁵.

AMAT, 1/1 Ajuntament de Terrassa, Y106 Recull d'imatges, id. reportatge 461254.

- **Madrona Marcet i Purull, treballadora del laboratori de teixits de l'Acondicionamiento Tarrasense**, ha estat la seleccionada per exposar la riquesa dels fons empresarials, concretament el de LEITAT¹⁶. Aquesta empresa tenia com a objectiu analitzar la temperatura i humitat de la llana. D'aquesta forma, podien ser pesades, venudes i tractades sense grans variacions en el seu volum, pes o qualitat. Així va ser com a principis del segle XX, Terrassa es va veure amb la necessitat de dotar-se d'un centre de tractament que pogués certificar les condicions de la llana perquè pogués ser comercialitzada. Tot això és explicat per l'ajudant de laboratori Madrona Marcet i Purull mentre observa atentament la projecció de la filmació del laboratori¹⁷. Recorda en veu alta el moment i cita el nom del seu company, Josep Montanya Simón¹⁸. El laboratori de l'Acondicionamiento era un dels més moderns a principis del segle XX. El laboratori era la clau de l'activitat d'aquesta empresa. Era, per dir-ho d'alguna manera, la joia de la corona, la mostra definitiva d'innovació. Els directius, per vendre els seus serveis a l'estranger, organitzaven visites a les instal·lacions, i sempre mostraven el laboratori. Quan presentaven el seu producte en fires, certàmens i salons d'arreu del món, ho feien amb aquest film¹⁹.

- **Marta Grau, investigadora**, és l'altra cara dels arxius, és a dir, l'usuari que consulta els documents que custodiem. Era necessària la seva presència per denotar la funció del nostre centre com a garant de l'accés a la informació pública. En aquest sketch, la investigadora narra allò que motiva qualsevol investigador, la troballa, és a dir, alguna dada o informació inèdita que justifiqui tots els seus esforços. Però abans d'obtenir el resultat, les respostes, la investigadora ha d'accedir als documents. Com ho fa? A través dels instruments de descripció: guia d'arxiu, fitxa de fons, inventari i catàleg. La investigadora narra l'objectiu de la investigació, l'ús del català en la literatura de l'exili. Per fer-ho possible, vol consultar el fons d'Agustí Bartra²⁰. Així, a través de la recreació d'una investigadora, expliquem com un ciutadà qualsevol pot accedir de manera fàcil a un dels fons més consultats del nostre arxiu.

• **Ramon Rouvière, l'inventor de la Festa Major.** Ramon Rouvière era el nom artístic d'un vigatà, que es guanyava el pa fent de còmic, nom genèric que rebien els actors. Ara bé, en Ramon no només es limitava a la interpretació, de fet era un empresari de l'espectacle, propietari del Teatre Principal entre 1845 i 1848. Després de l'incendi del teatre, en Ramon va cercar altres vies de negoci, concretament la modernització de la festa major de Terrassa. Primerament, va encarregar els gegants vells a un aprenent talentós del mestre Ferreri, un jove francès Francesc Torras Armgol. Abans, però, va presentar una proposta a l'Ajuntament per sufragar les capses de trasllat dels gegants. Sabem que en Ramon Rouvière va tenir una participació directa en l'aparició dels nans, dels diables, dels gegants i dels globus. Tot i les novetats, també es van mantenir alguns elements de la festa major històrica, com la rifa de pollastres, la processó de les relíquies, la música i la dansa²¹. La faràndula va donar els seus fruits i després de l'èxit de la festa major de 1850 en Ramon Rouvière va centrar els seus esforços en la indústria tèxtil i va fundar amb el senyor Isart una fàbrica de cotilles de gran èxit²².

Notes

1. ITURRATE, G. "Aproximació teòrica a la tipologia de l'usuari d'arxius", Lligall. *Revista catalana d'arxivística*, núm. 7. Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya, 1993, p. 77-96. <http://www.arxivers.com/index.php/documents/publicacions/revista-lligall-1/lligall-07-1/772-05-aproximacio-teorica-a-la-tipologia-de-l-usuari-d-arxius-1/file>. [12 de setembre de 2016]
 NAVARRO, N. "Casa de la memoria y centro de información", dins *Archivos y cultura: manual de dinamización*. Gijón: Ediciones Trea, 2001, p. 47-52.
 TARRAUBELLA, X. "Els arxius i els seus usuaris", a *Lligall. Revista catalana d'arxivística*, núm. 12. Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya, 1998, p. 190-204. <http://www.arxivers.com/index.php/documents/publicacions/revista-lligall-1/lligall-12-1/812-17-els-arxius-i-els-seus-usuaris-1/file>.
 TAYLOR, H. A. *Los servicios de archivo y el concepto de usuario: un estudio del RAMP*. París: UNESCO, 1984. <<http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000600/060066so.pdf>>. [12 de setembre de 2016]
2. Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà (ACPS), presentació del llibre *La força per dur una vida orca*, de Roser Tomàs, <http://xac.gencat.cat/ca/detalls/Noticia/Nova-Noticia-05199> [12 de setembre de 2016]
3. Escenificació d'un procés de bruixeria, celebrat els dies 16 de juny i 1 de juliol de 1992 a Andorra la Vella. Agraïm a Susanna Vela la seva col·laboració a l'hora de facilitar-nos més informació sobre aquesta activitat. Cf. *Diari d'Andorra*, 18 de juny de 1992, p. 29.
4. BOIX, L. "Historia, ciudadanía y turismo cultural", dins *Archivos y cultura...*, op. cit., p. 119-132.
5. ACVOC-AHT, *Poesia Poca-Solta: el making off*, 6 de juliol de 2010. Disponible a <<http://arxiu-municipal.terrassa.cat/galeria.php?id=7>> [12 de setembre de 2016].
 ARIÑO, M. J., LORCA, J. LL., PUIG, P., SOLER, J. *Poesia Poca-Solta. Bromes, erotisme i sàtira barroera a la Terrassa de finals del segle XVIII*, dins Col·lecció Terraça.doc, núm. Terrassa: ACVOC-AHT, 2010. Disponible a <<http://arxiu-municipal.terrassa.cat/docs/recursos/Pocasolta.pdf>>. [12 de setembre de 2016].

Exposició de les despeses que s'han fet per la festa major de Terrassa en el present any de 1850

A la Regueria de Maresal	150
A 2' Albar i Bach per la segona partida de focs i artíficiales	104
A 2' Vasa i cordó de	12
A 2' Talla de l'alta de	12
A 2' Calender d'altres de	20
A 2' Vasa i lingüets per 10 p' d'Orçeta	20
A 2' Barchinó de	2
A 2' Calender d'altres imposte del Dringon	80
A 2' El de la festa de la purificació de la verge	
A la Regueria impfocada en funcions religioses de	1280
A 2' Vasa i Cordó de	200
A 2' Barchinó de	10
A 2' Xaricia Coll de	50
A 2' Xaricia Alena de	1280
A 2' Barchinó de	280
A 2' Calender d'altres imposte per autors en metalls	360
A 2' Capel i Tach per	245
A 2' Vasa i Barchinó de l'Alena per altachol	10
A 2' Vasa i Barchinó de per cordó de cordó de	7
A 2' Ramon Clabriere de para les Franca	300
A 2' El de para les Franca	180
A 2' El de para les Franca	20
A 2' Les de Ramon Clabriere de para les Franca	180
A 2' Les de Ramon Clabriere de para les Franca	20
A 2' Les de Ramon Clabriere de para les Franca	412
A 2' Les de Ramon Clabriere de para les Franca	674
A 2' Les de Ramon Clabriere de para les Franca	40
A 2' Les de Ramon Clabriere de para les Franca	168
A 2' Les de Ramon Clabriere de para les Franca	4
A 2' Les de Ramon Clabriere de para les Franca	280
A 2' El de para les Franca	24
Total	3330 14

Detall dels comptes de la festa major de Terrassa de 1850 on s'observen els assentaments destinats a Ramon Rouvière, v. ACVOC-AHT, 1/1 Ajuntament de Terrassa, L103 Expedients de festes populars, expt. 5263/2.

6. Tot i que està preparat per a l'edició, no hem publicat encara les transcripcions dels processos següents:
 ACVOC-AHT: 4/1 Batllia de Terrassa, Processos, 30 de novembre de 1602.
 Ibidem, 11 de juliol de 1615.
 Ibidem, 10 de agost de 1617.
 Ibidem, 12 de febrer de 1618.
 Ibidem, 30 d'octubre de 1618.
 Ibidem, 18 de juliol de 1619.
 Ibidem, 7 d'abril de 1653.
7. http://www.terrassa.cat/documents/12006/3331482/TerrassaFestaMajor2016_definitiu1.pdf/041f05bf-6031-43f1-84a1-99a40663077e. [Consultat el 12 de novembre de 2016]
8. ACVOC-AHT, *El misteri de les sis ombres*, 15 de juny de 2016. <http://xac.gencat.cat/ca/detalls/ActivitatAgenda/El-Misteri-de-les-Sis-Ombres> [Consultat el 12 de novembre de 2016]
9. FARGA'M TEATRE, *El misteri de les sis ombres*, 2 de juliol de 2016. Disponible a <<https://fargamteatre.cat/2016/07/02/el-misteri-de-les-sis-ombres/>>. [Consultat el 12 de novembre de 2016].
10. Un total de 16 piulades que podeu consultar a <<https://twitter.com/ArxiudeTerrassa>>.
11. ACVOC-AHT, *El misteri de les sis ombres*, 15 de juny de 2016. <https://www.facebook.com/arxiucomarcalvallesoccidental>. [Consultat el 12 de novembre de 2016]
12. ACVOC-AHT: 9/1 Col·legiata del Sant Esperit i de la parròquia de Sant Pere de Terrassa, Pergamins. La descripció del fons disponible al portal Arxius en Línia.
13. ACVOC-AHT: 5/1 Districte Notarial de Terrassa (1237-1989). La descripció del fons disponible al portal Arxius en Línia.
14. GUIL, L. "Accés obert al fons documental de l'Hospital del Tòrax". Disponible a http://xac.gencat.cat/ca/detalls/Article/2015_01_25_Hospital_Torax. [Consultat el 12/09/2016].
15. ACVOC-AHT, 8/19 Hospital de Malalties del Tòrax, Gestió del personal, Accés i selecció, Cessaments i nomenaments, expt. 758. La descripció i digitalització de l'expedient disponible al portal Arxius en Línia.
16. ACVOC-AHT, 11/54 LEITAT. La descripció del fons disponible al portal Arxius en Línia.
17. ACVOC-AHT, 11/54 LEITAT, Història del LEITAT, caps 4906. La descripció del fons disponible al portal Arxius en Línia.
18. La identificació dels personatges ha estat possible gràcies a ACVOC-AHT, 11/54 LEITAT, Gestió del Personal, Salaris, doc. 874/1.
19. En la mateixa revista *Terme* on s'ha publicat el present article, n'hi ha un altre en què Ana Hernández explica el procés d'identificació del film del LEITAT.
20. ACVOC-AHT, 13/22 Agustí Bartra Lleonart. La descripció del fons disponible al portal Arxius en Línia.
21. ACVOC-AHT, 1/1 Ajuntament de Terrassa, L103 Expedients de festes populars, expt. 5263/2.
22. El redescobriment d'aquest personatge es va dur a terme a partir de l'elaboració d'una exposició en el marc de les activitats de la XXXena Ciutat Gegantera, v. CARDELLACH, T., CUYÀS, M., MUNUERA, J. *Una altra mirada al món dels gegants!*, Col·lecció Joan Arnella, núm. 6. Terrassa i Matadepera: Arxiu Municipal de Terrassa i Arxiu Municipal de Matadepera, setembre de 2015.